

УДК 785: 787.8

Світлана Щітова

ORCID 0000-0002-7758-8207

Любов Резніченко

ORCID 0000-0003-3345-1214

РОЗШИРЕННЯ ХУДОЖНЬО-ТЕХНІЧНИХ МОЖЛИВОСТЕЙ БАНДУРИ В КОМПОЗИТОРСЬКО-ВИКОНАВСЬКІЙ ТВОРЧОСТІ Р. ГРИНЬКІВА ТА Г. МАТВІЇВА

На сучасному етапі спостерігається зростання великої кількості оригінальних творів для бандури різного стилю та жанру, які поповнюють репертуар українських виконавців академічного та новаторського напрямку. Поява нових прийомів, виконавських можливостей інструменту спонукає визначити місце бандури в сучасному середовищі.

Мета роботи – дослідження бандурного мистецтва на межі ХХ – початку ХХІ століття як новий етап розвитку інструменту. В процесі еволюційного становлення бандура набула нових якостей і трактується як концертний сольний інструмент. Із появою нових композицій збільшились її виконавські можливості, що розширюють та осучаснюють бандурний репертуар у академічному та новаторському напрямках. Так, Р. Гриньків пропонує нові техніки, зумовлені розробленою ним системою демпферування струн, а винайдені Г. Матвійвим інноваційні прийоми гри привносять свіжий погляд на стиль в цілому. Їх твори виводять бандуру на інший рівень. Все це пробуджує інтерес до вивчення даної теми, спонукає виявити сучасні тенденції в розвитку бандурного мистецтва і зумовлює **актуальність роботи**. **Методи дослідження**. В роботі застосовані загальнонаукові методи – дедуктивний та індуктивний, аналітичний при зверненні до окремих творів Р. Гриньківа та Г. Матвійва, метод жанрово-стильового підходу. **Результати та практичне значення**. Можливість у використанні для вивчення та аналізу сучасних творів. Робота може бути корисною для виконавців при розгляді новітніх прийомів гри, тенденцій оригінальної музики для бандури. **Елементом наукової новизни** запропонованої статті може вважатися характеристика творчості сучасних композиторів-виконавців Р. Гриньківа та Г. Матвійва, що насичена неофольклорною та джазовою стилістикою, виявлення нових напрямів і поглядів на бандурне виконавство. **Висновки**. У статті розкриті нові можливості бандури (нова тембральна якість, специфічна акцентуація, ладотональні та метро-ритмічні особливості) у творах Р. Гриньківа та Г. Матвійва, що доводять її універсальність.

Ключові слова: бандура, мистецтво, синтез, композитор, звучання, інструмент, стиль.

Актуальність теми дослідження. Серед широкої палітри музичних напрямів і жанрів бандура відіграє важливу роль. Творчість композиторів ХХ–ХХІ століття характеризується особливим інтересом до таких стилів, як неофольклоризм, неоромантизм, неокласицизм, небароко, неоімпресіонізм, постмодернізм та експериментами із синтезом різних стильових напрямів, зокрема поп-, джаз-стилістики. Сучасні композитори втілюють ідею розвитку бандури шляхом поєднання різних засобів новітнього мистецтва, які представлені в репертуарному доробку митців. Це і винайдення новітніх прийомів гри, що розкривають художні та технічні перспективи подальшого розвитку інструменту, експерименти в стильовому відношенні, синтез народних, фольклорних елементів та естрадно-джазових, поєднання бандури з

іншими (на перший погляд непокєднуваними) інструментами, та багато ін. Пошуки нової тембральної якості, привнесення елементів театральності збагачують звучання інструменту, а також ладо-тональні та метро-ритмічні особливості, специфічна акцентуація вживаються для досягнення художньої цілі. Всі ці досягнення підносять бандуру на вищий щабель і сприяють популяризації даного інструменту. Тому актуальним здається звернення до творчості сучасних композиторів і виконавців Р. Гриньківа та Г. Матвіїва як експериментаторів і новаторів у сфері розробки інноваційних прийомів і засобів гри на бандурі. **Мета статті** полягає в обґрунтуванні і логічності впровадження новацій композиторів-виконавців Р. Гриньківа та Г. Матвіїва на прикладі їхніх оригінальних композицій для бандури.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Протягом останніх десятиліть питання розширення художньо-технічних можливостей бандури в аспекті композиторських пошуків і виконавських перспектив розкриваються в низці наукових праць. Фундаментальними в цьому напрямку здаються дисертаційні дослідження Г. Матвіїва [7], Т. Слюсаренко [8], монографія І. Лісняк [5]. Важливими є наукові статті Н. Броярко [1], І. Лісняк [6], в яких розглядається бандурне виконавство у сучасній музичній культурі України. При вивченні особливостей композиторсько-виконавської творчості Р. Гриньківа в пригоді стало інтерв'ю з ним Д. Десятерик [2]. Але творчість Р. Гриньківа та Г. Матвіїва як носіїв нових тенденцій бандурного мистецтва є недостатньо освітленою. Ціннісним є одне з останніх дисертаційних досліджень І. Дружги [3]. Розглядаючи сучасну бандуристику, науковиця розглядає особистість і окремі твори Георгія Матвіїва в аспекті бандурних новацій. Р. Гриньків згадується в роботі лише пунктирно, з точки зору діалогу виконавця-композитора.

Виклад основного матеріалу. Роман Гриньків – народний артист України, володар Гран-Прі багатьох всеукраїнських і міжнародних музичних конкурсів, доцент кафедри бандури НМАУ – є одним з відомих носіїв сучасного бандурного мистецтва. Учасник фестивалів таких країн, як Америка, Канада, Австралія, Нова Зеландія, Німеччина, Бельгія, Франція, Польща [2], він співпрацював з відомими композиторами та виконавцями, в тому числі із видатною зіркою джаз-гітари Елом і Меолою, з яким мав декілька концертів та спільно записав диск «Winter Night».

Роман Гриньків – автор оригінальних творів, зокрема відомої «Джазової імпровізації». Музиканту властива колоритність музичної мови, що пов'язана із синтезуванням елементів народної та джазової музики. Крім того, він виявив певні закономірності між гуцульським ладом та блюзовою гамою, які поєднує та активно використовує у своїх творах «Вершник», «Пісня вітру», «Коломийка».

Особливістю творів Р. Гриньківа є чітка метрична пульсація. Музична фактура вирізняється щільністю та різноплановістю, музика ніби має декілька пластів, що нашаровуються за поліфонічним принципом, створюється враження оркестрового звучання. Композиторська манера бандуриста вирізняється колоритністю музичної мови через синтез фольклору та джазу [5, с 83].

Варто відзначити, все що виконує Р. Гриньків, можна вважати за імпровізацію, адже більшість його композицій не мають нотного запису, наповнені великою кількістю агогічних, метро ритмічних, темпових відхилень, кожен його виступ відмінний від попереднього насамперед в інтерпретаторському втіленні. Відсутність нот ускладнює процес опанування творами серед широкого кола бандуристів, тому загалом виконуються всього декілька композицій Р. Гриньківа.

Р. Гриньків опанував знаннями акустичних можливостей бандури і широко застосовує їх у власній композиторській діяльності. Він перший і єдиний бандурист, що користується приглушенням обертонів за допомогою власне розробленої демпфер-системи (перейнято від функції педалі на фортепіано). Такий винахід надає можливості більш чітко, виразно виконувати імпровізації, сприяє розширенню стильового діапазону бандури, якісно підвищує інтонаційну чистоту звучання інструменту [3, с. 88].

Композитор-виконавець у своїй творчості активно використовує фольклор Західної України, зокрема високий четвертий та шостий ступені мінору, високий другий і четвертий ступені мажору, гармонійні барви яких надають особливого колориту звучанню музики. Прикладом використання ознак аутентичного матеріалу і роботи з ним може стати інструментальна п'єса «Веснянка». В її основу покладено авторські теми, наближені до старовинних слов'янських обрядових пісень, що пов'язані з очікуванням приходу весни та початком весняних робіт на полях.

Варто зауважити, що Р. Гриньків дуже влучно відтворив первісні якості фольклорного матеріалу на рівні інтонаційної, ладової характерності, метро-ритмічних особливостей, принципів розвитку. Композитор-бандурист збагатив інтонаційну першооснову різностильовими елементами, композиторськими техніками та, загалом, оновленою музичною мовою. Тож його «Веснянка» має неофольклорні ознаки, гармонійно поєднуючи на етнічній основі «моцартівськ(у) філігранність і вишуканість, романтично-примхлив(у) мінливість нескінченного потоку вражень <...> та джазов(у) мов(у) свінгу [5, с. 83].

Враховуючи рухливість, своєрідні «перебивки» голосів – основного і супроводу – «Веснянку» Р. Гриньківа можна зарахувати до жанрової підгрупи «передирок».

Можливо, від особливостей народного музикування походить суцільна імпровізація вступу п'єси, що не виписана нотами, але завжди виконується автором. Як правило, бандуристи при виконанні «Веснянки» вступ випускають або підбирають для нього матеріал із запису виступів Р. Гриньківа. Вступ важко вмістити в розмір, оскільки він має велику кількість агогічних і темпових відхилень, насичений різноманітними прийомами: флажолетами, тріольними мордентами, тремоляндю, стрімкими пасажами та подвійними гліссандо, що розкривають розмаїття тембральних барв бандури.

Вся п'єса проростає з первісної інтонації в душі типових різновидів веснянок – закличок. Подібна «інтонація заклички» спрямовує формоутворення тричастинної за формою п'єси, танцювальний характер якої виявляє одну з характерних для аутентичних веснянок «розважально-ігров(у) функці(ю) <...> дійства з різними хореографічними малюнками» [4, с. 60]. Основна тема поєднує різноманітний матеріал всього твору. Вона має ямбічну фігуру та «квінтовий діапазон ладово-звукорядної форми» [4, с. 64], що є типовим серед веснянок. Легка, грайлива та прозора, тема поступово насичується поліфонічною фактурою й логічно підводить до місцевої кульмінації у викладенні стрімкими арпеджованими акордами та віртуозними пасажами.

Ще одним з потужних представників сучасного виконавства є композитор-аранжувальник, бандурист-віртуоз світового рівня Георгій Матвій. Як і Р. Гриньків, він заявляє і доводить на практиці про розширення виконавських і темброво-звукових можливостей бандури, багато з яких просувають національний

інструмент у джазовому напрямі. Тим самим, разом з Р. Гриньків, він демонструє своєрідність художньо-виразної палітри сучасної бандури.

Г. Матвіїв є солістом Національного академічного оркестру народних інструментів та «Європейського джазового оркестру», лауреатом міжнародних конкурсів академічного та джазового напрямів. Як універсальний музикант, він експериментує у сфері синтезу джазу та фольклору. Г. Матвіїв – автор двох збірок інструментальних творів для бандури соло, що складають джазовий репертуар для інструменту («Імпровізація на народну тему», «Блюз нічного причалу», «Дві сторони медалі» та авторська «візитна картка» – п'єса «Джаз Дикого Заходу» тощо). Композитор випустив п'ять авторських альбомів; його дискографію складають авторські п'єси для бандури соло та в ансамблі з іншими інструментами.

У процесі власної виконавської та композиторської діяльності Г. Матвіїв винайшов та застосував новітні засоби музичної виразності. За його словами, «самий пошук нових винаходів, тембральних знахідок <...> народжується безпосередньо з інструментом в руках, “під пальцями”» [7, с. 41].

Композитор-виконавець також звертається до відомих композицій (поп, рок хіти, музика з фільмів, серіалів та відеоігор). Всі інструментальні партії альбому з кавер-версіями бандурист виконує двома способами: грає мелодію й акомпанемент і застосовує студійне накладання окремих партій.

Розглянемо деякі нові художньо-виразальні інструментальні прийоми, які використовує у своїй практиці Г. Матвіїв:

- різновиди басових флажолетів;
- «вбудований флажолет» – флажолет верхнього звуку інтервалу (найчастіше від терції до септими) або середнього звуку акорду, що створює ефект «вигнутості» звукового інструментального простору», тому що рука виглядає зібрано і виконавець грає в тісному розташуванні, а звучить «розряджено й тембрально контрастно в “монолітності” вертикалі інтервалу» [7, с. 125];
- «м'яке» глісандо для набуття пом'якшеного тембру – виконується або ребром долоні правої руки при висхідному русі, або пучкою мізинця правої руки при низхідному русі;
- різноманітні ударно-сонорні прийоми – удари по різних частинах корпусу бандури, темперовані пальцеві удари лівої руки по грифу та нижній деці інструменту;
- прийом *staccato* одного звуку, інтервалу, три-чотириголосних акордів; виконується завдяки приглушенню струн ребром долоні правої руки для підкреслення синкоп в джазових творах.

Окремі з перелічених новітніх прийомів можна побачити в композиції «**Дві сторони медалі**». Вони використовуються з метою урізноманітнення тембральної якості інструменту, підкреслюють властивості музичного моменту, підносять бандуру в «академічному інструменталізмі» на новий, вищий рівень. Особливою є роль візуального сприйняття гри слухачем, а також вищий рівень техніко-технологічної складності, що вимагає від виконавця не абиякої вправності та майстерності. Композиція «Дві сторони медалі» є досить яскравою, контрастною, навіть «полярною» за характером – від контенуальності, мрійливості до енергійної рухливості, грайливості із джазовими інтонаціями та ускладненою нерегулярною ритмікою.

Отже, бандура на зламі ХХ–ХХІ століть досягла чималих вершин у сфері сольного виконавства, тож не дивно, що з'явилися нахили і до камерно-ансамблевої сфери музикування. Це спонукало Г. Матвіїва до пошуку нового звучання, тембральності, технічних можливостей, поєднання таких інструментів, як гітара, контрабас, перкусія. У результаті, виникли нові елементи мелодики, гармонії, сонорності, збільшилися виконавські, фактурні можливості даного складу. Так, композиція «Ніч у лісі» відображає тенденції, які з самого початку направлені на створення нової якості ансамблевого звучання.

Висновки. Отож, сучасна бандурна творчість насичена різноманітними стильовими напрямками, що мають численні вияви синтезу, визначається яскравими індивідуальними рисами. Композитори й виконавці перебувають у постійному творчому пошуку, сприяють виявленню звукового та художнього потенціалу бандури.

Р. Гриньків і Г. Матвіїв у своїй творчості доводять невичерпні можливості та універсальність бандури яка може звучати, як «цілий оркестр». Пошуки нової тембральної якості, ладо-тональні та метро-ритмічні особливості, специфічна акцентуація вживаються для досягнення художньої цілі та піднімають бандуру на вищі щаблі, розкривають її нові грані та невикористані ресурси. Всі композиції Р. Гриньківа і Г. Матвіїва є новаторськими, привносять «свіжий» погляд на виконавство, сприяють розширенню та осучасненню оригінального репертуару бандуристів. Винайдені композиторами-виконавцями нові прийоми гри ще на більш якісному рівні розкривають насиченість барв інструменту.

Svitlana Shchitova, Liubov Reznichenko. Expansion of artistic and technical possibilities of bandura in the composing and performance of R. Hrynkiv and G. Matviiv.

At the present stage, there is a growing number of original works for bandura of various styles and genres, which complement the repertoire of Ukrainian performers of academic and innovative direction. The emergence of new techniques, performance capabilities of the instrument encourages determining the place of the bandura in the modern environment.

The purpose of the work is to study bandura art at the turn of the XX – beginning of the XXI century as a new stage of instrument development. In the process of evolutionary formation, the bandura acquired new qualities and is interpreted as a concert solo instrument. With the advent of new compositions, her performing abilities have increased, expanding and modernizing the bandura repertoire in academic and innovative areas. Thus, R. Hrynkiv offers new techniques due to the string damping system developed by him, and the innovative methods of the game invented by G. Matviiv bring a fresh look at the style as a whole. Those works take the bandura to another level. All this arouses interest in the study of this topic, encourages identifying current trends in the development of bandura art and determines the **relevance** of the work. **Research methods.** The work uses general scientific methods – deductive and inductive, analytical when referring to individual works of R. Hrynkiv and G. Matviiv, the method of genre-style approach. **Results and practical significance.** Possibility to use for study and analysis of modern works. The work can be useful for performers when considering the latest techniques of the game, the trends of original music for the bandura. An element of the scientific novelty of the proposed article can be considered a description of the works of modern composers-performers R. Hrynkiv and G. Matviiv, rich in neo-folk and jazz style, the discovery of new directions and views on bandura performance. **Conclusions.** The article reveals new possibilities of the bandura (new timbre quality, specific accentuation, lado-tonal and metro-rhythmic features) in the works of R. Hrynkiv and G. Matviiv, which prove its universality.

Keywords: bandura, art, synthesis, composer, sounding, tool, style.

Література

1. Броярко Н. Бандурне виконавство у сучасних субкультурах України. *Наукові записки*. №1 (36), 2017. С. 43–47.
2. Десятерик Д. Чарівна ріка Романа Гриньківа: інтерв'ю. 2008. URL: <http://uajazz.com/2008/08/roman-hrynkiw-interview/>
3. Дружба І. Сучасна бандуристика: композиторські пошуки та виконавські перспективи: дис. ... канд. мистецтвознавства: 17.00.03 / Нац. університет мистецтв ім. І.П. Котляревського, Харків, 2021. 215 с.
4. Єфремов Є. Веснянки. *Історія української музики*. Київ: ІМФЕ ім. М.Т. Рильського НАН України, 2016. С 56–73.
5. Лісняк І. Академічне бандурне мистецтво України кінця ХХ – початку ХХІ століття: монографія. Київ: ІМФЕ ім. М.Т. Рильського НАН України, 2019. 254 с.
6. Лісняк І. Репрезентування бандурного мистецтва в умовах сучасної культурологічної ситуації (на прикладі творчості О. Герасименко та Р. Гриньківа). *Музичне мистецтво*: зб. наукових праць. Донецьк: Юго-Восток, 2007. Вип. 7. С. 40–51.
7. Матвій Г. Звукообразні чинники сучасної бандурної творчості: інструментально-виконавський авторський підхід: дис. ... канд. мистецтвознавства: 17.00.03 / Нац. муз. акад. ім. А.В. Нежданової. Одеса, 2021. 190 с.
8. Слюсаренко Т. Бандурне виконавство як явище національної української культури: автореф. дис. ... канд. мистецтвознавства: 17.00.03 / Нац. університет мистецтв ім. І.П. Котляревського, Харків, 2016. 21 с.

References

1. Broiarko, N. (2017). Bandurne vykonavstvo u suchasnykh subkulturakh Ukrainy. [Bandura performance in modern subcultures of Ukraine]. *Naukovi zapysky*. №1 (36) P. 43–47. [in Ukrainian].
2. Desiateryk, D. (2008). Charivna rika Romana Hrynkiwa. [The Magic River by Roman Hrynkiw]. Interview. URL: <http://uajazz.com/2008/08/roman-hrynkiw-interview/> [in Ukrainian].
3. Druzhha, I. (2021). Suchasna bandurystyka: kompozytorski poshuky ta vykonavski perspektyvy. [Contemporary bandura music: compositional searches and performance perspectives]. dis. ... Cand. of Art History: 17.00.03 / Nat. University of Arts I.P. Kotlyarevsky. Kharkiv. P. 215. [in Ukrainian].
4. Iefremov, Y. (2016). Vesnianky. [Freckles]. *Istoriia ukrainskoi muzyky*. Kyiv. IMFE the M.T. Rylsky National Academy of Sciences of Ukraine. pp. 56–73. [in Ukrainian].
5. Lisniak, I. (2019). Akademichne bandurne mystetstvo Ukrainy kintsia XX – pochatku XXI stolittia. [Academic bandura art of Ukraine of the end of the XX – beginning of the XXI century]. Monograph. Kyiv. IMFE them. M.T. Rylsky National Academy of Sciences of Ukraine. P. 254. [in Ukrainian].
6. Lisniak, I. (2007). Rerezentuvannia bandurnoho mystetstva v umovakh suchasnoi kulturolohičnoi sytuatsii (na prykladi tvorchoosti O. Herasymenko ta R. Hrynkiwa). [Representation of bandura art in the conditions of modern culturological situation (on the example of creativity of O. Gerasimenko and R. Grinkiv)]. *Muzychne mystetstvo*. [Musical art] coll. scientific works Donetsk: Yuho Vostok. Vyp. 7. P. 40–51. [in Ukrainian].
7. Matviiv, H. (2021). Zvukoobrazni chynnyky suchasnoi bandurnoi tvorchoosti: instrumentalno-vykonavskiy avtorskyi pidkhid. [Sound-like factors of modern bandura creativity: instrumental-performing author's approach]. Dis. ... Cand. Of Art History: 17.00.03 / Nat. University. of Arts A.V. Nezhdanova. Odesa. 190 p. [in Ukrainian].
8. Sliusarenko, T. (2016). Bandurne vykonavstvo yak yavyshe natsionalnoi ukrainskoi kultury. [Bandura performance as a phenomenon of national Ukrainian culture]. Author's ref. dis. ... Cand. of Art History: 17.00.03 / Nat. University of Arts I.P. Kotlyarevsky. Kharkiv. 21 p. [in Ukrainian].